

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[TIAD], 2022, 6 (2): 920-940

Hıristiyanlık Öncesi Doğu Slav İnançları ve Tanrılar Panteonu

Pre-Christian East Slavic Beliefs and Pantheon of Gods

Ş. Muhammed DUALI

Doç. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi

Assoc. Prof., Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Islamic Sciences

muhammed.duali@gop.edu.tr

ORCID: 0000-0003-0136-1214

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 13.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 28.11.2022

Yayın Tarihi / Published : 31.12.2022

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: DUALI, Ş. Muhammed. "Hıristiyanlık Öncesi Doğu Slav İnançları ve Tanrılar Panteonu". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi. 6/2 (Aralık 2022): 920-940 doi: 10.32711/tiad.1188669

İntihal-Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by Turnitin.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Ş. Muhammed DUALI).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Copyright © Published by Mustafa YİÇİTOĞLU

Hıristiyanlık Öncesi Doğu Slav İnançları ve Tanrılar Panteonu

Öz

Hıristiyanlık öncesi Slav kavimler, içerisinde yaşadığımız doğayı tümüyle canlı varlıklar olarak telakki etmişlerdir. İster hayvanlar olsun ister ağaçlar ve taşlar, onları çevreleyen her varlığa hayat bahşedildiğine inanmışlardır. Bu inanç, Slavların o dönemlerde çeşitli doğa güçlerini tanrılaştırmalarına ve tanrılaştırdıkları bu güçlere tapmalarına neden olmuştur. Diğer tüm politeist toplumlarda görüldüğü üzere Slav kavimleri de yaşamlarında karşılaştıkları doğal olayları (deprem, gök gürültüsü ve çeşitli afetler) tanrıların iradesine bağlamışlardır. Bu sebeptendir ki tanrıların gazabından korunmak için yılın belirli zamanlarında özel kutsal ayinler yapmışlar, tanrılarına kurbanlar sunmuşlar ve merhamet etmeleri için niyazda bulunmuşlardır. Her Slav kabilesinin birbirine benzer, fakat farklı işlevleri olan tanrısı olduğu gibi tamamen birbirinden bağımsız tanrısal varlıkların mevcudiyeti de söz konusu olabilmektedir. Bu çerçevede Batı Slavların tanrıları, Doğu Slavların tanrılarında birçok açıdan farklılık gösterebilmektedir. Bu makale Doğu Slav kabilelerinin (Rus, Ukrayna ve Belarus) kadim inançları, cenaze törenleri, dini tasavvurları ve tanrılar panteonunu analitik bir yöntem ile inceleme konusu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Doğu Slav, Rus, Tanrılar Panteonu, Din.

Pre-Christian East Slavic Beliefs and Pantheon of Gods

Abstract

Pre-Christian East Slavic tribes considered the nature in which they lived as completely living beings. They believed that every being that surrounded them, whether animals or trees and stones, was given life. This belief caused the Slavs to deify various forces of nature at that time and to worship these forces they deified. As seen in all other polytheistic societies, the Slavic tribes also attributed the natural events (earthquakes thunder and various disasters) they encountered in their lives to the will of the gods. For this reason, they performed special sacred rites at certain times of the year to protect themselves from the wrath of the gods, offered sacrifices to their gods and begged for mercy. As each Slavic tribe has a god with similar but different functions, there may also be the existence of completely independent divine beings. In this framework, the gods of the Western Slavs may differ from the gods of the Eastern Slavs in many ways. This article analyses the ancient beliefs, funerary rituals, religious conceptions, and pantheon of gods, of the East Slavic tribes (Russian, Ukrainian, and Belarusian) in an analytical way.

Keywords: History of Religions, East Slavic, Russian, Pantheon of Gods, Religion.

Giriş

Slav anavatanının coğrafi konumu genellikle, Batıda Orta Avrupa'nın Oder nehir havzasından Doğuda Urallara ve hatta Orta Asya'ya kadar uzanan bir bölgede aranmıştır. Ancak genel kanya göre Slav anavatanı, günümüz Belarus, Batı Ukrayna ve Polonya'nın batı bölgelerini içerisine alan bir coğrafyadan ibarettir.¹ Slavları Batı, Orta ve Doğu Slavlar olmak üzere üç gruba ayıran tarihçiler, Rusların atalarının Doğu ve Orta Slav kavimlerden geldiğini ileri sürmektedirler. Slavlarla ilgili ilk yazılı kaynakları 1. yüzyıldan sonra Yunan tarihçilerinin eserlerinde görmek mümkündür.² Ancak söz konusu kaynaklarda bahsi geçen Slav kavimlerin Batı mı yoksa Doğu Slavlar mı olduğu belirtilmediğinden konu halen netlik kazanmış değildir. Slav kavimleri yazı ile ancak Hıristiyanlığın bölgeye nüfuz etmesiyle birlikte tanışmışlardı. Şöyle ki Moravya 863'te, Bulgaristan 885'te, Polonya 966'da Kiev Rusya'sı ise 988'de resmi olarak Hıristiyanlığı kabul etmiştir.³ Hıristiyanlıkla birlikte yazının da Slavlar arasında yer edinmesi, ilerleyen yüzyıllarda yazılı metinlerin üretilmesine imkân sağlamıştır. Bundan dolayıdır ki Slav kavimleri ve onların inançları ile ilgili ilk elden yazılı kaynaklar 10 ve 11. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Genellikle kilise otoritelerince kaleme alınan bu vakayinameler, Hıristiyanlık öncesi Slav toplumunun dini inançları hakkında objektif bilgilere yer vermemekteler. Bu durum Hıristiyanlığın kabulü öncesi Slav kavimlerinin inançları hakkında doğru bilgi elde etmemizi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Doğu Slav toplumlarının tarihi, bir anlamda 9. yüzyıldan itibaren başlatılmaktadır. Bu durum, Slavların sosyo-kültürel tarihini ve aynı zamanda Hıristiyanlıkla ilk karşılaştığı dönemi neredeyse bilinemez kılmaktadır.

Doğu Avrupa coğrafyasında Slav kavminin bir kolu olan Rus ve Ukraynalıların varlığı Kiev Derebeyliği döneminde daha da bilinir olmuştur. Bu dönemlerde kaleme alınan çeşitli vakayinamelerde Hıristiyanlığın Kiev ve Novgorod şehri civarında yaygınlık kazanmasından önce bölge halkının politeist olduğu belirtilmektedir. Ayrıca çağımızda yapılan arkeolojik kazılar, Doğu Slavların inanç ve ritüellerine az da olsa ışık tutar mahiyettedir. Biz burada hem vakayinameler hem de kazılarda elde edilen bulgular ışığında konuyu irdelemeye çalışacağız.

1. Slavlar ve İnançları

12. yüzyılın ilk çeyreğinde kaleme alındığı bilinen Rus kroniği *Eski Zamanların Anlatısı* (bundan sonra EZA) olmak üzere çeşitli kaynaklar, Slav paganizmi

¹ Marija Gimbutas, *The Slavs* (New York Washington: Praeger Publishers, 1971), 17.

² Орлов А. С - Георгиев Б. А., *История России* (Moskva: Издательства Проспект, 2001), 14.

³ Gimbutas, *The Slavs*, 151.

hakkında bizlere bazı detaylar sunmaktadır.⁴ Bu bilgiler ışığında Doğu Slav paganizminin son derece karışık kültür ve öğretilerden müteşekkil bir inanç sistemi olduğu anlaşılmaktadır. Çağımızda vakayinamelerde bahsi geçen Slav dini ve tanrıları ile ilgili bilgilerin doğruluğunu teyit maksadıyla birden fazla kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Ne yazık ki şimdiye kadar bölgede yapılan kazılarda, eski Slav inancına yönelik çok az bulguya rast gelinmiştir. Bunun başlıca sebebi, Hıristiyanlığın kabulüyle birlikte eski inanca dair bulguların ortadan kaldırılmış olmasıdır. Ayrıca Slav geleneğinde tanrı olarak addedilen varlıkların putlarının mermer veya çelikten değil de tahtadan yontuluyor olması, döneme ait kalıntıların günümüze ulaşmasını neredeyse imkânsız kılmıştır. Eğer verdiği bilgilere itibar edilecek olur ise Rus kroniği EZA, bu külte ait en büyük put olan Perun'un heykelinin dahi ahşaptan yapıldığını nakletmektedir.⁵ Bu durum Slav tanrılarına ait kalıntıların günümüze ulaşmasına engel teşkil etmektedir. Diğer taraftan Slavların cenazelerini yanlarındaki araç ve gereçler ile birlikte yakıyor olmaları ki bu hususta 922 yılında kaleme alındığı bilinen İbn Fazlan'ın Seyahatnamesinde⁶ detaylı bilgiler yer almaktadır, Slav inanç objelerinin günümüze ulaşmasını neredeyse imkânsız kılmaktadır. Lakin İbn Fazlan başta olmak üzere Orta çağ müelliflerinin eserlerinde yer alan Slav paganizmi ile ilgili bilgiler, kazılar neticesinde ulaşılan bazı bulgular ışığında teyit edilmeye çalışılmaktadır. Bunların başında, Slavların cenazelerini yanlarında bazı hayvanlarla birlikte yaktıklarına yönelik bilgiler gelmektedir. Slavlarda görülen bu türden cenaze merasiminin nereden kaynaklandığı hususu halen tartışılmaya devam edilmektedir. Ancak bulgular onu göstermektedir ki Slavlar cenazeye birlikte ölen kişinin mesleğine ait eşya ve dahi bazı hayvanları da (öküz, at, koyun, domuz, tavuk) yakıyorlardı. Daha sonra cesedin yakıldığı yer kalıntılarla birlikte konik veya yarım dairesel bir biçimde kurgan ile çevrilmekteydi. Kazılarda elde edilen en ilginç bulgulardan bir diğeri ise çömlek içerisinde bulunan yemek kalıntılarıdır (balık ve kuş kemikleri). Kazılarda, cenaze yakma töreninden sonra geride kalan kül ve kemik parçalarının ya olduğu gibi bırakıldığı ya da bir çömleğin içerisine konularak muhafaza edilmeye çalışıldığı ortaya çıkmıştır.⁷ Peki, bazı Orta çağ yazarlarının ileri sürdükleri gibi söz

⁴ Latince *pagani* sözcüğünden türetilmiş olan pagan kelimesi köylü, taşralı manasına gelmektedir. Erken dönem Hıristiyan geleneğinde dinsel anlamda "ötekini" ifade etmek için kullanılmıştır. Buna göre Hıristiyanlık dışında kalanlar pagan olmakla itham edilmişlerdir. İlerleyen dönemlerde özellikle din bilimlerinin bilimsel bir disiplin haline gelmesiyle birlikte, pagan terimi özel anlamda, tüm putperest toplumlar için kullanılır olmuştur. Şinasi Gündüz, *Anadolu'da Paganizm* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 11.

⁵ Лейбовичем Л. И, *Сводная летопись, составленная по всем изданным спискам летописи* (Санкт-Петербург: Типография О. И. Бакста, Вып 1, 1876), 70.

⁶ Ramazan Şeşen, *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri* (İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010), 43.

⁷ Рыбаков Б. А, *Язычество древних славян* (Масква: Наука, 1981), 112.

konusu Slav cenaze törenlerinde ölene ait eş veya kölelerden birinin de yakıldığına yönelik bilgiler doğru mudur? Şimdiye kadar yapılan kazı çalışmalarında bu iddiaları doğrulayacak bulgulara rastlanılmamıştır.⁸ İlk olarak, Doğu Slav toplumunda 6 ve 7. yüzyıllara ait en eski uzun höyükler, Pskov bölgesinde ortaya çıkartılmıştır. Benzer höyüklerin 8 ve 9. yüzyıllarda şimdiki Rusya'nın güney batı bölgelerine doğru yaygınlık kazandığı görülmektedir.⁹ Ortaya çıkarılan bu höyüklerde insanlara ait kalıntılardan daha ziyade bir-birine karışmış çeşitli hayvan ve kap kacak kalıntıları ile karşılaşmaktadır. 10. yüzyılda Slavları ziyaret eden İbn Fadlan, bir Rus cenaze törenine şahit olduğundan bahseder ve bu törende ölen kişiye ait bir cariye (köle) de bir çeşit törenle öldürülerek yakıldığını nakleder. İbn Fadlan, cenaze yakma töreninin nehir kenarında gerçekleştirildiğini, cesetle birlikte cariyeye ve bazı hayvanların da bir sala konularak yakıldığını aktarır.¹⁰ Günümüzde gerçekleştirilen kazılarda cesetlerin kalıntılarının bulunduğu kurganlarda bu iddiaları doğrulayacak bir bulguya rastlanmamışsa da hemen hemen tüm kurganların nehir kenarında olması¹¹ İbn Fadlan'ın bir Slav cenaze törenine şahit olduğunu doğrular mahiyettedir.

Slavların, cenazelerini çeşitli nesnelere ve hayvanlar eşliğinde yakmaları ve kurganların nehrin öte tarafında olması, geride kalanların ölüm ve sonrasına ilişkin tasavvurlarıyla doğrudan ilişkilidir. Ölüm ve ölüden korkmak, ölenin ruhunun yeniden cesede dönmesi ihtimaline karşın cesedin ortadan kaldırılmasını gerektirmekteydi. Pagan Slavlar, ölen kişinin ruhunun gölgeler diyarında yaşadığına ve zaman zaman ceset kalıntılarını höyüklere gelerek ziyaret ettiğine inanırlardı. Dolayısıyla kalıntılar üzerine inşa edilen kurganların bir amacı da ruhun ceset kalıntılarını yeniden canlandırmak suretiyle dirilerin arasına karışmasını engellemektir. Nitekim birçok kadim inançta ölen kişinin geri dönerek yaşayanlara zarar vermesi veya geride bıraktığı sevdiğini yanına almasını engellemek maksadıyla birtakım ritüeller icra ettikleri bilinmektedir.¹² Slav inancında da ölünün ruhundan gelebilecek kötülüğü engellemek için höyükleri nehrin karşı yakasına yaptıkları görülmektedir. Diğer taraftan ölenin ruhunun öteki hayatta kalmasını temin etmek için yukarıda belirtilen çeşitli hayvan ve yiyecekleri de cesetle birlikte yakıyorlardı. Pagan Slavlar, bununla da yetinmemişlerdir. Zira periyodik olarak kurganı ziyaret esnasında ölenin ruhunu teskin etmek amacıyla yiyecek

⁸ Мансикка В. Й, *Религия восточных славян*, (Москва: Институт мировой литературы РАН, 2000), 63.

⁹ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 110.

¹⁰ Şeşen, *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*, 40-41.

¹¹ Мансикка, *Религия восточных славян*, 64.

¹² Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* (İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, I Çeviren Ali Berktaş, 2012), 26.

ve içecekler sunmaya devam etmişlerdir. Höyüklerden farklı nesnelere çıkarılması, her bir kabile birliğinin cenaze töreninin kendine has özelliklere haiz olduğunu göstermektedir. Törenlerle ilgili ortaya çıkan bu ayrıntılar, Slav kabilelerin arasındaki farklılıkların belirlenmesinde kilit rol oynamaktadır.¹³

9. yüzyıla kadar tarihlendirilen höyüklerde yakılmış ceset kalıntıları ile karşılaştırılırken, 9 ile 11. yüzyıllara ait mezarlarda yakılmamış ceset kalıntılarına rast gelinmektedir. Bu durum, Doğu Slavların din anlayışında meydana gelen bir kırılmaya işaret etmektedir. Zira bilinmeyen bir sebepten dolayı belirtilen dönemlerden itibaren artık ölümlerini yakmaktan vazgeçtikleri anlaşılmaktadır. Bulgular, cesetlerin en sevdiği kıyafetleri ile bazen de çıplak bir halde kafaları batıya gelecek bir şekilde gömüldüğünü göstermektedir.¹⁴ Cesetlerin, gün doğumuna bakar şekilde gömülmesinin sebebi, ölünün gelecekte beklenen yeniden diriliş anında gün doğumunu göreceklere olan inançtan kaynaklanmaktaydı. Slavların ölümlerini yakmaktan vazgeçmelerini Hıristiyanlığın bölgede yaygınlık kazanmasına bağlamak mümkündür. Ancak ünlü Rus tarihçi Ribakov, bu tezi yeterli görmemiş ve bu radikal değişikliğin başka sebeplerinin olabileceği üzerinde durmuştur. Ona göre bu dönüşümü Hıristiyanlığa bağlamak "post hoc, ergo propter hoc" yani bundan sonra, demek ki bundan dolayı yanılığının bir neticesidir. O Slav mezarları üzerinde Hıristiyanlığa ait simge ve sembolüne en erken 12 ve 13. yüzyıllarda görüldüğünü belirterek bu hususun araştırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.¹⁵ Ayrıca biz biliyoruz ki söz konusu tarihlerde her ne kadar Kiev ve civarında Hıristiyanlık kabul görmüşse de kırsal alanlarda dini dönüşüm süreci 15 ve 16. yüzyıla kadar devam etmiştir. Her iki halde de mezarlardan çeşitli araç ve gerecin (balta, ok, yay, yiyecek kapları, çocuk mezarlarında oyuncak) çıkması, ölünün dirileceği an güneşin doğumunu görmesi için ayağının doğuya gelecek bir şekilde gömülmesi, pagan Slavların ölümden sonraki hayata olan inancını ortaya koymaktadır. Buraya kadar Doğu Slav kavimleri ve onlara ait inanç biçimlerini irdelemeye çalıştık. Şimdi ise onların inandıkları tanrılar ve 10. yüzyıl içerisinde Kinyaz Vladimer'in oluşturduğu Tanrılar Panteonu üzerinde duracağız.

2. Slav Tanrılar Panteonu

İran, Roma, Yunan, Mezopotamya ve benzer kadim geleneklerde olduğu üzere pagan kült ve ritüellerine yer veren inanç sistemlerinde doğa tapıcılığı önemli bir yere sahiptir. Öteden beri insanlar, yaşadıkları doğayı kutsal kabul etmişlerdir. Kutsalın çeşitli doğa varlıklarında tezahür ettiği düşüncesi o toplumları, çeşitli doğal varlıklara tanrısal birer değer atfetmeye sevk etmiştir.

¹³ Мансикка, *Религия восточных славян*, 66.

¹⁴ Marija Gimbutas, *The Slavs*, 165.

¹⁵ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 116-117.

Yine güneş, ay ve yıldızlar gibi çeşitli gök cisimleri de putperest toplumlar açısından birer hiyerofani yani kutsalın tezahür ettiği cisimler olarak telakki edilmiş ve bu gök cisimlerine tanrısallık atfedilmiştir.¹⁶ Bu çerçevede Slav paganizminin oluşum ve gelişim süreci de yukarıda belirtilen sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu süreçte çevresinde mevcut daha kadim geleneklerden azami ölçüde etkilenmiştir.

Bu bağlamda, Slav paganizminin başta İskandinav olmak üzere İran, Roma ve Hint inanç sisteminden oldukça etkilendiği söylenebilir. Zira tarihi süreç içerisinde Slavlar, Pers, İskandinav ve Roma toplumları ile temas halinde yaşamışlardır. Örneğin İskandinav coğrafyasından bölgeye gelen Viking istilacılar, aynı zamanda kendi inançlarını da bölgede hâkim kılmışlardır. Zira doğu Slav toplumlarının tanrılar panteonunun tepesinde elinde topuzu ile yer alan gök gürültüsü ve fırtına tanrısı Perun'un İskandinav tanrısı Thor ile benzerlik içermesi bu etkileşim ile izah edilebilmektedir. Slav tanrısı Perun ile ilgili ilk elden bilgilere Rus kroniği EZA'da rastlamaktayız. Kroniğin verdiği bilgiye göre 945 yılında Ruslar ile Grekler arasında varılan anlaşma metninde şimşek tanrısı Perun'a yemin edilmektedir. Yine aynı kronik, 980 yılında Kiev Knyazı Vladimer'in (ö.1024) Perun'un vücudu ahşap, kafası gümüş ve bıyıkları altından yapılmış bir heykelini diktiğini yazmaktadır. Onun yanı başına ise Hors, Dajbog, Stribog ve Makoş adında putların dikildiği belirtilmektedir.¹⁷ Görülen o ki Vladimer, Slavların inandıkları çeşitli tanrısallık varlıkları bir panteon etrafında toplamış ve başına da Perun'u getirmiştir. Kaynaklarda Perun'un baş tanrıya dönüştürüldüğü ve başta boğa olmak üzere çeşitli canlıların ona kurban edildiği belirtilmektedir.¹⁸ Bu bilgiler ışığında Vladimer'in, o dönemlerde giderek Slavlar arasında kabul gören Hıristiyanlığa karşı geleneksel pagan inancını diri tutmayı amaçladığını söyleyebiliriz. Ancak yine bu kaynaklar Vladimer'in 988 yılında ani bir karar ile Hıristiyanlığı kabul ettiğini ve kavmini de vaftize zorladığını aktarmaktalar. Eğer kilise kaynaklarında yer alan Vladimer ile ilgili bu bilgiler kilise rahiplerince kurgulanmış ise o zaman amansız bir pagan olan Vladimer'in bir anda Hıristiyan azizine dönüşmesi hikâyesi ile karşılaşmış oluyoruz.¹⁹ Gerçekten de Vladimer, tıpkı pagan Konstantin gibi Rus Ortodoks Kilisesi nezdinde bir aziz olarak görülmekte ve yüceltilmektedir. Vladimer'in 980'lerde oluşturduğu tanrılar panteonu ve o panteonda yer alan tanrısallık varlıklardan vaz geçerek Hıristiyan olmasının birden fala nedeni söz konusudur. Lakin konumuz Slav

¹⁶ Gündüz, *Anadolu'da Paganizm*, 17-18.

¹⁷ Шахматов А.А, *Повесть временных лет* (Петроград: издание Археографической комиссии, 1916), 31.

¹⁸ Левкиевская Е. Е, *Мифы русского народа* (Москва: Астрель АСТ, 2000), 21.

¹⁹ Мансикка, *Религия восточных славян*, 79.

tanrılar panteonu olduğundan biz burada Doğu Slav toplumlarında yer alan çeşitli tanrısal varlıklar ve onların işlevleri üzerinde duracağız.

2.1. Hayat Ağacı

Çok tanrıci geleneklerin birçoğunda görüldüğü gibi pagan Slav mitolojisinde de insanın içinde yaşadığı evren ile ilgili tasavvurları söz konusudur. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz Rusçada “мировое дерево” olarak ifade edilen *dünya ağacı* motifidir. Burada dikkatimizi çeken bir husus ağaç (Дерево-derevo) kelimesinin kadim/antik (древнее-drevne) sözcüğünden türetilmiş olmasıdır. Slav mitolojisinde dünya ağacı, tükenmez bir canlılık kaynağı ve sürekli yenilenen dünyayı ifade eden merkezi sembollerden biridir. Slav mitolojisinde dünya ağacı, hayat ve ölümsüzlük ağacıdır. O üst âlem, dünya ve yeraltı âlemleri arasındaki bir merdiven olarak tasavvur edilmektedir.²⁰

Yeryüzündeki hayatı sembolize eden, dalları ve kökleri farklı diyarları birleştiren, dünya veya hayat ağacı olarak da bilinen bu mitolojik tasvire 15. yüzyıla tarihlenen bir Bulgarca metinde rastlamak mümkündür. Bu metinde yerin, derin suların; suyun, düz bir taşın; taşın dört altın balinanın; balinaların ateşten bir nehrin ve tüm bunların köklerinin ise tanrının gücüne dayanan demirden bir meşe palamuduna (Дуб-dub) dayandığı nakledilmektedir.²¹ Yine Slavlar buna bağlı olarak varlık âlemini göksel, dünya ve yeraltı âlem şeklinde üç farklı katmana ayırmışlardır. Bu ayırım topolojik (üst katmandaki gök tanrıları, orta katmanda insanlar ve yeraltı âlemi tanrısal varlıkları) ve tüm sistemin dini özünü anlamak için daha önemli olan işlevsellik açısından ele alınabilir.

Üst âlem gökyüzü; Dajbog, güneş ve ışık tanrısı, Rus halkının efsanevi atası. Perun, savaşçıların koruyucu azizi olan gök gürültüsü ve şimşek tanrısı.

Yeryüzü; Makoş, hasat anası ve bereket tanrıçası. Lada, doğurganlık tanrıçası, baharın, bitkisel gücünün ve evliliklerin hamisi

Yeraltı âlemi; Volos, ölümlerin üzerinde dinlendiği dünyanın iyiliksever tanrısı, içindekilerle birlikte dünyayı dengede tutan bir tanrı.

Görüldüğü üzere Doğu Slav mitolojisinde varlık âlemi adeta tanrılar tarafından kuşatılmış durumdadır. Tüm bu tanrı ve âlem tasavvurları, Kiev derebeyliğinin teşekkülü döneminde Slavların yalnızca çeşitli tanrılara ibadet etmekle kalmadığını, aynı zamanda dini tasavvurlarında makro kozmosu da içine

²⁰ Bazhenova V. V, “The Images of the World Tree and the Tree of Life in Russian Culture”, *Гуманитарные ведомости ТГПУ им. Л. Н. Толстого*, (2020), 4 (36)/114.

²¹ Николаева Н. А, *Истоки славянской и еurasийской мифологии* (Москва: Белый Волк, Крафт Гуд Облиздат, 1999), 16.

alacak bir şekilde pagan tanrılar tasavvurunu sistematize ettiklerini göstermektedir.²²

2.2. Birincil Tanrı; Rod

Doğu Slav teolojisinde birden fazla tanrısal ve yarı tanrısal varlık söz konusudur. Lakin Slav mitolojisinde bütün bu tanrısal varlıkların yanında üstün bir yaratıcı gücün varlığından da söz edilmektedir. Bir manada her şeyi yaratıp düzenledikten sonra kendi köşesine çekilen, dünyadaki işleri ikincil tanrısal varlıklar eli ile yürüten *deus otiosus*²³ bir yüce varlığa inandıkları görülmektedir. Slav mitolojisinde yer alan ve tüm varlığın ve dahi diğer tanrıların yaratıcısı olarak kabul edilen tek yüce tanrı olan *deus otiosus*, Rod'dan başkası değildir. O, evrenin yaratıcısı, zaman ve mekândan münezze bir varlık olarak kabul edilmektedir. Bazı durumlarda Rod, Rus edebiyatında Babil'in Baal'ı ve Mısır'ın Osiris'i ile de özdeşleştirilmektedir. Hatta 12. yüzyılda kaleme alınan bir kilise metninde pagan tanrısı Rod, Hıristiyanlığın tanrısı Baba'ya benzetilmiştir. Etimolojik açıdan Rod kelimesi Slav dillerindeki birçok sözcüğün kökünde kendine yer edinmiştir. Şöyle ki başta aile ve hanedan olmak üzere, anavatan (*Родина-rodina*), doğa (*Природа-priroda*), akraba (*Родня-rodniye*), ebeveynler (*Родители-roditeli*) ve halk (*Народ-narod*) gibi onlarca kelimenin *rod* kökünden türetildiği görülmektedir. Bu kelimelerin tümü doğum ve doğurganlıkla anlamsal bir bütünlük oluşturmaktadır.²⁴ Bu bağlamda Rod, Allah'ın Rahman sıfatını anımsatır mahiyettedir. Zaten Rod, tüm varlığın atası, bir manada *doğurarı* olarak da kabul edilmektedir. O, her şeyin asıl sebepsiz nedenidir. Tek tanrı olan Rod, evrenin her alanında kendini başka şekillerde göstermektedir. Bir bakıma o aynı anda bir ve çoktur da. Yapılan çalışmalarda Rod'un Slav tanrılar panteonunda ilk sırada gelen Perun'un da üstünde bir tanrı olduğu görülmektedir. Yine bazı araştırmacılar Rod'u, Yunan mitolojisinde yer alan Kronos'un Slav mitolojisindeki karşılığı olarak görmüşlerdir.²⁵ Sonuç olarak Slav inancında Rod'un evrenin tanrısı ve varlığın enerjisi olarak görüldüğünü söylemek mümkündür.

Hıristiyanlığın 980 yılında resmi olarak kabulünden önce Slav tanrılar panteonunda gerçekleştirilen son reform ile ilgili önemli tarihi kayıtlar günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Bu kayıtlarda Kiev Kinyazı Vladimer'in Slav tanrılar panteonunda bazı değişikliklere gittiği ve kendisi için fırtına ve savaşçılardan tanrısı olan Perun'u baş tanrı edindiğini ortaya

²² Рыбаков, *Язычество древних славян*, 258.

²³ Eliade M, *The Sacred and the Profane* (New York and London: 1957), 122.

²⁴ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 257.

²⁵ Рахно К. Ю, "Бог Род в Западнославянской Обрядности", *Исторический Формат* (2020), 2/17.

koymaktadır. Şimdi sırasıyla Vladimer'in oluşturduğu tanrılar panteonu ve orada yer alan tanrısal varlıklar üzerinde duracağız.

3. Vladimer'in Tanrılar Panteonu

Rus toplum bilincinde güneş Vladimer olarak yer almasına karşın, kilise tarihçileri onu Hıristiyanlığı resmen kabul etmesi sebebiyle, havarilere eşit bir aziz olarak kabul etmişlerdir. Özünde Vladimer, pagan inancına sahip son Rus Knyaz idi ve bu sebeple İskit mitolojisinde yer alan Güneş Kral Kolaksay²⁶ ile özdeşleştirilmiştir.

980'den itibaren Kiev ve çevresindeki önemli noktaları yönetimi altına almayı başaran Vladimer, bu toprakları kontrol edebilmek için bazı girişimlerde bulunacaktır. Bu girişimlerden en belirgin olanı, Slav tanrılar panteonunda gerçekleştirdiği reformlardır. Zira Slav toplumunda yer alan her klanın ve her bölgenin kendine özgü bir tanrılar hiyerarşisi söz konusu idi ve bu durum siyasi birliğin sağlanmasına engel teşkil etmekteydi. Vladimer, bu farklı tanrısal varlıkların bir panteon içerisinde toplanmasının karmaşıklığı ortadan kaldıracığına inanıyordu. Bu sebeple Slav tanrılar panteonunun yeniden kurgulanması kararına varacaktır.²⁷ Rus tarihçisi Rıbakov'a göre Vladimer'in bu reformla amacı Slav paganizmini devlet dini seviyesine çıkartmaktı.²⁸ Ayrıca bu yöntemle Kiev siyasal yönetiminin sınırlarında yaşayan toplumların, Kiev Derebeyliği altında birleşmesini sağlamaktı.

Vladimer oluşturduğu bu panteona yedi farklı kategoriden ilah dâhil etmiştir. Bunlar Makoş, Hors, Dojdbog, Stribog, Smargl ve Perun idi. Bu ilahlar konumları ve fonksiyonları bakımından birbirlerinden oldukça farklılık arz etmektedir. Bunlardan çoğu (Perun ve Volos hariç) tüm Slavların kabul ettikleri ilahlar bile değildi. Üstelik Vladimer, tüm Slavlarca kabul gören bir Volos kültü olmasına rağmen ona yeni panteonunda yer vermeyecektir.²⁹

Vladimer, oluşturduğu panteonda ilk sırayı tüm Slavların yüce tanrısı olmamasına rağmen fırtına ve savaş tanrısı Perun'a vermişti. Çünkü Perun, doğrudan devletin teşekkülü ile ilgiliydi ve savaşçıları temsil ediyordu.³⁰ Göksel tanrılar olan Hors, Dajbog ve Stribog'u panteonun alt kademelerine yerleştirmiş, doğurganlık ve bereket tanrıları Semargl ve Makosh ise panteonun en son sıralarında kendilerine yer edinebilmişlerdir. Dolayısıyla Vladimer'in

²⁶ Kolaksay, İskit krallarının atası olan Targıtay'ın oğlu idi ve ismi Slavca kolo (güneş) ve Farsça ksay (kral) sözcüklerinden oluşmaktaydı. Gönül Uzelli, "Vladimer Panteon'unda Yer Alan Pagan Tanrılar", (Art-Sanat, 2017), 8/188.

²⁷ Лебедев Г, "Накануне Русь X век", Знание Сила, (Издательства Знание, 1988), 7/41.

²⁸ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 156.

²⁹ Marija Gimbutas, "Slavic Religion", *Encyclopedia of Religion*, Second Edition (Thomson: 2005), XII/8433.

³⁰ Аничков Е.В. *Язычество и древняя Русь* (С. Петербург: Типография, 1914), 319.

980 yılında gerçekleştirdiği bu reform ne halkın ne de Slav kabilelerinin tanrılar hiyerarşisini yansıtıyordu. Zira bu yeni tanrılar panteonu Kinyaz, Boyar³¹ ve ordu mensuplarının ihtiyaçlarına binaen oluşturulmuştu.³²

Vladimer'in oluşturduğu bu yeni panteonda yer alan tanrıların kökenleri ile ilgili farklı bir tezin ileri sürüldüğünü görmekteyiz. Başta Rus arkeolog İvan E. Zabelin (ö. 1908) ve filolog Fyodr Y. Korş (ö. 1915) olmak üzere birden fazla araştırmacı Vladimer'in panteonunda yer alan tanrıların kökenlerini çeşitli kültür ve geleneğe dayandırmaya çalışmıştır. Tarihçi Rıbakov ise Vladimer'in panteonunda yer alan tanrılardan Stribog, Dajbog, Hors ve Semargl'in İran ve Hint kökenli olabileceğini belirtmektedir.³³ Burada ayırt edici kelime Stribog ve Dajbog isimlerinde yer alan "bog" sözcüğüdür. Bu sözcük Slav geleneğinde tanrı anlamında kullanılmaktadır. Öncelikle Bog kelimesinden bogatıy (богатый) zengin, ubogiy (убогий) fakir, bogavets (богавец) falcı ve bogatir (богатырь) kahraman gibi birden fazla sözcüğün üretildiğini görmekteyiz. Genellikle kelimenin köken itibarıyla Hint-Avrupa dil grubunda yer alan Sanskritçeden Rusçaya geçtiği varsayılmaktadır. Rus tarihçi Mihail Kastorsky (ö.1866), kelimenin Sanskritçe zenginlik ve kısmet tanrısı olan *Bhaga* sözcüğünden türetildiğini ileri sürmektedir.³⁴ Her ne kadar Hors ve Semargl'in İran kökenli olduğu şüpheye mahal bırakmasa da ünlü İranolog Vasiliy İ. Abayev (ö. 2001) bu iki ismin İranlılardan değil, İskitlerden ödünç alındığını ileri sürmektedir.³⁵ Şimdi ise bir bir Vladimer Panteonunda yer alan tanrısar varlıkları ele alalım.

Smargl (Симаргла); Vladimer'in tanrılar panteonunda yer verdiği ve uzun yıllar boyunca gizemini korumayı başaran Smargl, bitki örtüsünün, tohum ve köklerin koruyucusu bir Slav tanrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Vladimer tarafından panteona alınan Smargl'in esasında Slav kültüründe belirgin bir karşılığının olmadığı, kökeni hakkında eski Rus kaynaklarda kesin bir bilgiye ulaşamadığı bilinmektedir.³⁶ Bu sebeple Smargl'in köken ve fonksiyonları ile ilgili çok farklı görüş serdedile gelmiştir.³⁷ Rıbakov çalışmasında, Smargl'in İran mitolojisinde iyi bilinen, tohumların ve filizlerin koruyucusu olarak kabul edilen *kutsal kuşun* Slav mitolojisine yansıyan bir figür olduğunu ileri

³¹ 10. yüzyıl ile 17. yüzyıl arasında Slav ülkelerinde, özellikle de Rusya toplumunda ve devlet yönetiminde yer alan asilzâdelere verilen soyluluk unvanıdır. Шанский Н.М. *Этимологический словарь русского языка*, (М: Московский университет, 1965), Т. I. Вып. 2. 181.

³² Рыбаков, *Язычество древних славян*, 441.

³³ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 457

³⁴ Шеппинг Д. Оттович, *Мифы славянского язычества* (Москва: Екатеринбург У-Фактория АСТ, 2008), 41.

³⁵ Абаев В.И. *Скифо-европейские изоглоссы на стыке Востока и Запада* (Москва: 1965), 116.

³⁶ Левкиевская, *Мифы русского народа*, 33.

³⁷ Мелетинский Е.М., *Мифологический Словарь* (Москва: Советская энциклопедия, 1990), 483.

sürmektedir. Ona göre Smargl, göklerin ve yerin yüce ilahları arasında bir ölçilik görevi görmekteydi. Büyük olasılıkla toprakla ilişkili bir bitki tanrısı olarak Mokoş ile de doğrudan bağlantılı bir ilah olarak kabul edilmekteydi. Marija Gimbutas, *Slavlar* başlıklı çalışmasında Ribakov'u destekler bir yaklaşım sergilemekte ve Vladimer panteonunda yer alan Smargl'ın, Perslerin ilahi kuşu olan kanatlı bir Griffin'in Slav inancına yansımaları olduğunu belirtmektedir. Ona göre Doğu Slavlar büyük olasılıkla onu MÖ 200'lü yıllarda göçebe Sarmatyalı derebeylerinden ödünç almışlardır.³⁸

İlerleyen dönemlerde Smargl adı, Pereplut (zenginleştirici) adıyla değiştirilmiştir. Buna rağmen 11 ve 13. yüzyıllar arasında gerçekleştirilen el sanatlarında, Smargl'ın sıkça yer aldığı, bazı hallerde Smargl'ın kanatlı köpek (aslan) figürlerinin kilise kapılarına dahi işlendiği bilinmektedir.³⁹ Bu durum Smargl'ın dışarıdan gelmesine rağmen Slav inanç ve kültüründe kendisine önemli bir yer edindiğini gözler önüne sermektedir.

Stribog (Стрибор); Vladimer'in tanrılar panteonunda yer alan ancak fonksiyonları tam olarak tanımlanmamış bir diğer tanrı Strigog'dır. Geleneksel olarak rüzgâr veya hava (atmosfer) tanrısı olarak kabul edilmektedir. Nitekim eski Slav metinlerinde rüzgârlara Stribog'un torunları denildiği görülmektedir.⁴⁰ Dilbilimci M. Wei, yaptığı araştırmalar sonucu, Hint-İran kaynaklarına da dayanarak, bu ismin "Baba Tanrı veya "Gökyüzü Tanrısı" (Pater bhagos) anlamına geldiğini ileri sürmüştür. Bu sebeple Stribog'un Slav kültüründe yer edinen göksel tanrılardan; Svarog ve Rod gibi bir tanrı olduğu anlaşılmaktadır. Stribog, Perun'un Vladimer tarafından baş tanrı ilan etmesinden önce, Slavların uzak atalarının büyük tanrılarında biri idi. Stribog'un Yunan mitolojisindeki karşılığı kabaca Uranüs'tür da denebilir.⁴¹ Bu haliyle Stribog'un Slav menşeli bir tanrısal varlık olduğu söylenebilir.

Svarog (Сварог); Slav tanrılar panteonunda yer alan önemli tanrısal varlıklardan biri olan Svarog, gökyüzünün yüce efendisi, Perun ve Dajbog başta olmak üzere birden fazla Slav tanrısının da babası kabul edilmektedir.⁴² Gökyüzü demircisi ve savaşçı olarak bilinen Svarog, aynı zamanda ateşin de yaratıcısı ve hamisidir. Efsaneye göre Svarog, demir döverken açığa çıkan kıvılcımlardan oğlu Dajbog'u yaratmıştır. Etimolojik olarak bu kelimenin kökeninin Sanskritçede yer alan ve otokrat manasına gelen *Svaraj*⁴³

³⁸ Gimbutas, *The Slavs*, 164.

³⁹ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 461-463.

⁴⁰ Мелетинский, *Мифологический Словарь*, 503.

⁴¹ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 463.

⁴² Куликов А. А., *Космическая мифология древних славян* (СПб: Издательство Лексикон, 2001), 79.

⁴³ Ключев Н., "Сварог в пантеоне славянских Богов", <https://slavradio.org/articles/drevnost/svarog/> (10.10. 2022).

sözcüğünden türetildiği düşünülmektedir. Svarog'un yetkin ve otokrat bir tanrı olarak kabul edilmesi haddi zatında bu savı doğrulamaktadır.

Efsaneye göre yaratıcı tanrı Rod'un yaratma iradesi, tüm dünyamızı göksel demir ocağında (Heavenly Forge) şekillendirecek olan Svarog'u doğurmuştur. Rod, Svarog'u düşünce gücüyle yarattığı evreni düzene soksun diye var etmiştir. Svarog Slav mitolojisinde dünyanın mimarı (demiurug) göklerin tanrısı ve ışığın yani güneşin babası konumundadır. Bir anlamda yaratıcı Rod, düşüncesiyle evrende var olan her şeyi tezahür ettirerek dünyamızın temelini atmış, Svarog, ise tanrı Rod tarafından başlatılan evrenin yaratma eylemine devam etmiştir. Böylece tanrı Rod'un evreni yaratma iradesi, oğlu Svarog'da tezahür etmiştir.

Dajbog (Дажьбог); Doğu Slav mitolojisinde yer alan güneş ve doğurganlık tanrısıdır. Aynı zamanda ateş tanrısı Svarog'un da (Сварог) oğludur.⁴⁴ Slavların hamisi olarak da kabul edilen Dajbog, nimet veren "deus dator", bereket, zenginlik ve refahın kaynağı, cömert ve bolluk dağıtan tanrı olarak kabul edilir. Max J. Vasmer (ö. 1934) etimoloji sözlüğünde Dajbog'un iki farklı kelimenin bir araya gelmesi sonucu ortaya çıkan bir tanım olduğunu belirtmektedir. Buna göre daj (ver) ve bog-(refah) sözcüklerinden bir araya gelmektedir.⁴⁵ Nitekim geçimlerini çiftçilik yoluyla temin eden Slavlar için hayat bahşeden ışığın ve güneş sıcaklığının büyük önemi vardı. Slav folklorunda Dajbog'un güneşin doğum ve batımından aynı zamanda mevsimlerin değişiminden sorumlu tanrı olduğundan söz edilmektedir. Slavlar bu güneş tanrısını insan şeklinde algılamışlar ve her sabah genç biri olarak doğudaki altın sarayından atlarla çekilen iki tekerlekli bir arabayla doğduğuna ve her gece yaşlı bir adam olarak öldüğüne inanırlardı. Güneşin bu yolculuğunda ona iki güzel bakire (sabah ve akşam yıldızları), yedi yargıç (gezegenler) ve yedi haberci (kuyruklu yıldızlar) eşlik emekteydi.⁴⁶ Onun okyanusların ardında yaşadığına inanılmaktaydı. Bu özellikleri ile eski Yunan tanrılarında Apollon ile özdeşleştirilmektedir.⁴⁷

Diğer tüm pagan inançlarda olduğu gibi Slav paganizminde de tanrısal varlıklar yeryüzünde çeşitli canlılarla sembolize edilmiştir. Bu bağlamda Dajbog'u sembolize eden hayvanların başında at, ördek ve kaz gelmektedir.⁴⁸ Slav folklorunda Dajbog'la ilgili çok fazla özdeyiş ve ilahilerin yer aldığı

⁴⁴ Шахматов, *Повесть временных лет*, 351.

⁴⁵ Макса Фасмера, *Этимологический словарь русского языка* (Москва: Прогресс, Издание второе, Том I, 1986), 482.

⁴⁶ Gimbutas, "Slavic Religion", 8434.

⁴⁷ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 463.

⁴⁸ Прозоров Т, *Откровения славянских богов* (Санкт-Петербург: Азбука-Аттикус, 2011), 77.

belirtmekte de yarar vardır. Bu ilahilerde genellikle güneş tanrısı Dajbog'a yakarılarak güneşin daima parlaması ve ürünlerin bereketli olması istenmektedir.

Perun (Перун); Popüler Slav geleneğinde en iyi korunan ve tüm Slavların ortak bir tanrısı olan Perun, Hind-Avrupa kökenli vurmak manasına gelen *per* veya *perg* sözcüğünden türetilmiştir. Perun, Hint-Avrupa dil ailesinde gök gürültüsü tanrısı anlayışıyla bağlantılıdır.⁴⁹ Marija Gimbutas, antropomorfik bir özellikte tasvir edilen Perun'un, büyük olasılıkla Litvanyalıların şimşek tanrısı Perkūnas'ın bir yansıması olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰

Doğu Slav mitolojisinde baş tanrı, gök gürültüsü, fırtına ve aynı zamanda savaşçılarının tanrısı olarak bilindiğinden genellikle elinde topuz ile tasvir edilmiştir. Bir savaş tanrısı olduğundan, Knyaz Vladimer'in Slav tanrılar panteonunda gerçekleştirdiği reformla birlikte baş tanrı konumuna getirilmiştir. Ribakov'a göre, her şeyi kapsayan bir yaratıcı tanrı Rod yerine bir savaş tanrısının baş tanrı konumuna getirilmesinin konjonktürel bir sebebi vardı. Nitekim Bizans surlarına saldırıların gerçekleştirildiği bu dönemlerde savaşçı ve prenslerin hamisi, savaşın koruyucusu ve zafere yardım eden bir tanrıya yani Perun'a ihtiyaçları vardı. Dolayısıyla bu gök gürültüsü ve savaş tanrısı yeni ortaya çıkan Kiev devletinin baş tanrısı konumuna getirilmiş oldu.⁵¹ Yıldırım ve gök gürültüsünü temsil etmesi bakımından Yunan tanrısı Zeus ve İskandinav tanrısı Thor'la ya da yukarıda belirtildiği üzere Litvanyalıların şimşek tanrısı Perkūnas ile eşdeğer olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda Yunancadan çevrilmiş eski Slav metinlerinde, Zeus'un yerine Perun'un konmuş olması da dikkate değer bir husustur. Yine bir diğer görüşe göre, Perun'a atfedilen temel özelliklerinden yola çıkarak bu tanrının Hint inancında yer alan, Ari ulusunun koruyucusu ve savaşçı tanrısı olarak bilinen Indra'dan esinlenerek oluşturulduğu da söylemektedir.⁵² Nitekim Perun da Slavların koruyucu tanrısı olarak bilinmektedir ve öyle ki Hıristiyanlığın kabulünden asırlar sonra bile gerçekleşen savaşlarda Perun'un orduların yanında olduğuna ve savaşta galebe çalmalarına yardım ettiğine inanılmıştır. Slavlar Perun'un dilediğinde bazı canlılara dönüşeceğine inanırlar. Bu canlıların başında ise Yaban Öküzü Tur (лесной бык тур) gelmektedir.⁵³ Perun'a horoz, keçi ve bazı hallerde öküz kurban edildiği ile ilgili başta 6. yüzyılda yaşamış Yunan tarihçi Prokopius'un eserleri olmak üzere bazı kayıtlarda bu tarz bilgilerin yer aldığı

⁴⁹ Marija Gimbutas, "Perun", Encyclopedia of Religion, Second Edition, (2005), X/7062.

⁵⁰ Gimbutas, *The Slavs*, 156.

⁵¹ Рыбаков, *Язычество древних славян*, 439.

⁵² Куликов, *Космическая мифология древних славян*, 80.

⁵³ Прозоров Т, *Откровения славянских богов*, 203.

görölmektedir. Bu çerçevede kurban edilen hayvanın etleri kutsal kabul edilir ve toplum arasında pay edilerek tüketilirdi.⁵⁴

Bir Slav mitine göre yer ve gök var edildikten sonra tüm sular gökyüzünde idi ve yeryüzüne inmesi yılanlar tarafından engelleniyordu. O zamanlar Perun, adaleti tesis etmek ve yeryüzüne suyu indirmek için yanına topuz ve mızrağını alarak göye yükselmiş ve yılanlarla üç gün üç gece süren amansız bir mücadeleye tutuşmuştur. Altın mızrağı ile bulutları delerek yağmurun yeryüzüne inmesini sağlamak suretiyle büyük bir kahramanlık örneği sergilemiştir. Bunu gören gökler, Perun'u adaleti tesis eden ilk varlık olarak takdir etmişler ve onu diğer tanrıların ve insanların hamisi kılmışlardır.⁵⁵ Hıristiyanlığın kabul ve yaygınlaşmasından sonra bir taraftan Perun'a atfedilen gök gürültüsü ve şimşek çaktırma işlevi peygamber İlyas'a devredilerek Hıristiyanlaştırılırken, diğer taraftan da Perun kültü uzun asırlar boyunca Rus halk inancında kendi varlığını korumayı başarmıştır. Örneğin 1654 yılında Rusya'yı ziyarette bulunan gezgin Adam Olearius (ö. 1671), Novgorodluların şimşek ve ateş tanrısı olarak bilinen Perun geleneğini canlı tuttıklarını aktarmaktadır. Öyle ki Perun'un temel özelliği olan yıldırım ile ilgili inanışlar günümüze değin gelmeyi başarmıştır. Örneğin Doğu Slav toplumları arasında yaygın olan bir inanışa göre şimşek çakması sonucu ölen kimseler tüm günahlarından arınarak öteki dünyada ödüllendirilmektedirler. Bu inanışa göre Tanrı ki burada Perun'un yerini almaktadır, şeytanları öldürmek amacıyla şimşek çaktırmaktadır. Ağaç ve bazı hallerde insan içine gizlenen şeytanlar nedeniyle yıldırım insanların üzerine de düşebilmektedir. Bundan dolayı yıldırım düşmesi sonucu önen kişilerin tüm günahlarının bağışlanacağı inanışı söz konusudur.⁵⁶

Mokoş (Макошь); Vladimer'in tanrılar Panteonunda yer alan bir diğer tanrısal varlık Mokoştur. Nem ve su anlamlarına gelen Mokoş, toprak ana, bereket ve bolluğu sembolize eden en eski ve en önemli Slav tanrıçasıdır. Eski Slav mitolojisinde, Hint-Avrupa panteonundan miras kalan ve erken Hıristiyanlık etkinliğini kaybeden, hayat veren bir tanrıçadır. Ayrıca Vladimer tarafından 980'de oluşturulan panteonda adı geçen tek tanrıçadır.⁵⁷

O karanlığın hanımefendisi olarak da bilinir, genellikle kadınlar tarafından itibar görmüştür. Hıristiyanlık öncesi Slav toplumlarında Mokoş'a gizli yapılan ve kadın rahibelerce yönetilen ayinlerde ibadet edilmiştir.⁵⁸ Slav geleneğinde Rod'dan sonra ikinci sırada yer alırken, Vladimer'in oluşturduğu panteonda bu

⁵⁴ Gimbutas, *The Slavs*, 166.

⁵⁵ Прозоров Т. *Откровения славянских богов*, 200.

⁵⁶ Мадлевская А. Ё, *Русская Мифология* (Мидгард, 2005), 101-102.

⁵⁷ Marija Gimbutas, "Mokosh", *Encyclopedia of Religion*, Second Edition, (2005), IX/6115.

⁵⁸ Левкиевская, *Мифы русского народа*, 29.

tanrıçaya en son sırada yer verilmiştir. Mokoş, 19. yüzyıla kadar Slav kültüründe dini objelerde tüm kompozisyonun merkezî figürü olarak tasvir edilegelmiştir. Örneğin bahar şenliklerinde kullanılmak amacıyla dokunan havlularda, Mokoş, sürülmüş ve ekilmiş tarlaları yağmurla sulamak için yüce tanrıya dua ederken, ellerini gökyüzüne kaldırmış bir kadın suretinde tasvir edilmektedir. Bir diğerinde ise Mokoş, güneş çemberleri ile çevrili ve elleri yere dönük olarak betimlenmektedir. Tüm bunlar Mokoş'un Slav geleneğinde bir tarım tanrısı, hasadın anası, yaşamın bereketi ve bolluğunun tanrıçası olarak görüldüğünü kanıtlamaktadır. Bu bağlamda Mokoş, Yunan mitolojisinde yer alan bereketin, mevsimlerin ve anne sevgisinin tanrıçası olan Demeter ile özdeşleştirilmektedir.⁵⁹

Ayrıca İran mitolojisinde yer alan, ıslak ve lekesiz manasına gelen, göksel suların membaı, refah ve bereket tanrıçası Anahita (*Arədvī Sūrā Anāhitā*) ile de özdeşleştirilmektedir. Yukarıda belirtildiği üzere Mokoş'un da anlam itibarıyla Rusça mokriy-ıslak sözcüğünden türetilmiş olması bu savı destekler mahiyettedir. Yakın dönemlere değin, kuraklık zamanlarında Mokoş'a dua ediyorlardı. Hıristiyanlığın kabulünden sonra, Doğu Slav toplumları arasında Mokoş'un hatırası, Paraskeva Cuması (Paraskeva Friday) adı altında yaşatılmaya devam etmiştir. Ancak zamanla yeni dinin, toplumun kılcal damarlarına kadar sirayet etmesi ve Hıristiyan dünya görüşünün etkin olmaya başlamasıyla birlikte -büyük olasılıkla eski ahitteki Havva (dişil) ile ilgili olumsuz algı sebebiyle- Mokoş, şeytani bir varlık olarak algılanmaya başlanmıştır. Örneğin günümüzde Rusya'nın kuzeyinde 'İblis'e, Mokuşa denmekte ve büyük başlı, uzun kollu bir kadın olarak tasvir edilmekteydi.⁶⁰ Yine Rusya'nın Kuzey bölgelerinde ise halen Mokoş veya Mokuşa adında bir ev ruhunun varlığına inanılmaktadır. Novgorod bölgesinde ise Mokoş'un büyük bir başının, uzun kollarının olduğuna ve geceleri örgü ördüğüne inanılmaktadır.⁶¹

Hors (Хорс); Vladimer'in 980 yılında oluşturduğu tanrılar panteonunda yer alan, güneş tanrısıdır. Kelimenin kökeni Farsça olup (khorsed) güneş anlamına gelmektedir. Diğer taraftan Rıbakov, hors (güneş diski) kelimesinin tam manasıyla ödünç bir kelime olmadığını, Proto-Slav-Aryan bağlantısının söz konusu olabileceğini belirtmektedir. Ona göre Hors kelimesi "daire", "yuvarlak" kavramlarıyla ilişkilidir: nitekim horovad (хоровод) dairevi bir şekilde gerçekleştirilen bir tür dans ritüelini ifade etmektedir.⁶²

⁵⁹ Рыбаков, *Язычество древних славян*, с. 463.

⁶⁰ Левкиевская, *Мифы русского народа*, с. 29.

⁶¹ Gimbutas, *The Slavs*, p. 168.

⁶² Мелетинский, *Мифологический Словарь*, с. 579.

Vladimer'in tanrılar panteonunun çeşitli kültürlerin etkisinde şekillendiğini varsayan araştırmacıların tezini makul kılan en önemli ayrıntı, söz konusu panteonda iki güneş tanrısının Hors ve Dajbog'un yer alıyor olmasıdır. Rıbakov, Yunan mitolojisinde var olan iki tür güneş tanrı kültürüne (Apollon ve Helios) dikkat çekmekte ve Rus mitolojisinde de buna benzer bir güneş kültü ile karşılaştığının altını çizmektedir. Burada Dajbog; beyaz ışık, bitki örtüsünün yaşamı için mevsimsel bir koşul olarak ısıyı (Apollon) temsil ederken, Hors ise kendi günlük rotasında dünya etrafında dönen güneşi (Helios) temsil etmektedir.⁶³ Dajbog tüm Slav klanları arasında bilinen bir tanrı olmasına karşın özellikle Novgorod ve genel olarak Kuzey Rusya topraklarında Hors'a dair hiçbir kanıt rastlanmamıştır. Bu durum söz konusu tanrının İran kaynaklı olduğu tezini daha da kuvvetlendirmektedir. Bazı tarihçiler kadim Rusya'nın güney sınırlarında yaşayan Slavların, İran ile ticaret yaptığı bazı hallerde de savaştığını belirterek Hors'un bu temaslar neticesinde Slav kültürüne girdiğini varsaymaktalar.⁶⁴ Görülen o ki Vladimer çevre kültürlerde mevcut tanrı anlayışlarının etkisinde kalmış ve derleme tanrılardan bir panteon tesis etmiştir. Vladimer'in panteona almadığı ancak Slav toplumunda kendisine önemli yer edinen diğer bir tanrı da Volos'tur.

Volos/Veles (Волос); eski Slav metinlerinde genellikle boynuzlu hayvanların, sürülerin tanrısı olarak yer almaktadır. 945 ve 971 tarihlerinde yapılan anlaşma metinlerinde Perun'la birlikte isminin geçmesi onun önemli bir Slav tanrısı olduğunu göstermektedir. Bazı araştırmacılar Volos'un Hint kökenli bir tanrı olduğunu, kozmik düzeni ayakta tutan bin gözlü sihirbaz Vedik tanrı Varuna ile benzerlik gösterdiğini ileri sürmekteler.⁶⁵ Her ne kadar Volos'a, Vladimer'in tanrılar panteonunda yer verilmemişse de Doğu Slav toplumlarında çokça tapınılan bir tanrısal varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer toplumlarda olduğu gibi Slavlarda da hayvan sürüleri geçimin, zenginliğin ve aynı zamanda ticaretin ana öğelerinden biri konumunda idi. Dolayısıyla Volos, sadece sığır yetiştiricilerinin değil, aynı zamanda tüccar ve zenginlerin de önemli tanrısıydı.⁶⁶ Volos'un Vladimer Panteonunda bırakın ilk sırada yer almasını panteona bile alınmamasının nedeni, onun tüm Slavlar nezdinde Perun'dan çok daha itibar görüyor olması idi.⁶⁷ Bu sebeple Viadimer, savaş tanrısı Perun'u ön plana çıkartmak istediğinden, oluşturduğu panteona Slavların genelini itibar ettiği Volos'u almaktan kaçınmıştır. Ayrıca Volos'un Litvanya gök gürültüsü tanrısı Perkunas'ın (Slavlarda Perun) hasmı olan ve Litvancada

⁶³ Рыбаков, *Язычество древних славян*, с. 459.

⁶⁴ Левкиевская, *Мифы русского народа*, 33.

⁶⁵ Gimbutas, *The Slavs*, 167.

⁶⁶ Gimbutas, "Slavic Religion", 8436.

⁶⁷ Мадлевская, *Русская Мифология*, 103.

“şeytan” anlamına gelen Velnias ile benzerlik içermesi⁶⁸ onun Vladimer panteonunda yer almamasına yol açmış olabilir.

Hıristiyanlığın Slavlarca kabulünden sonra pagan tanrısı Volos’un fonksiyonları (sığır koruyucusu) aziz Sebasteli Vlas’a atfen her sene 24 Şubat’ta Vlasev günü olarak kutlanmaya devam etmektedir. Hatta 20. yüzyılın başlarına kadar Rusya’nın çeşitli bölgelerinde sığır sürülerinde yaşanan ölümler karşısında aziz Vlas’ın ikonası sürüler etrafında dolaştırılarak şifa umulmaktaydı.⁶⁹ Bu da Volos inancının Rus toplumu nezdinde asırlar boyunca yaşamaya devam ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Vladimer’in 980 yılında hayata geçirdiği tanrılar panteonu reformu neticesinde sisteme dâhil ettiği tanrıları üzerinde durmaya ve izah etmeye çalıştık. Elbette Vladimer’in böyle bir reform gerçekleştirmesinin birden fazla sebebi söz konusu idi. Bu hususu *Rusya’da Din-Devlet İlişkisi* başlıklı çalışmamızda etraflıca değerlendirdiğimizden burada üzerinde durmayacağız.

Sonuç

Doğu Slav kabileleri ve onların inançlarını konu edindiğimiz bu makalede, kadim Slavların dini inançları, cenaze törenleri ve dahi tanrılar panteonunu ele alarak inceleme konusu yaptık. İlk çağ ve orta çağ müelliflerinin kaleme aldıkları eserlerde haklarında bazı bilgilerin yer aldığı Doğu Slav kabileleri, politeist bir din sistemine bağlı, doğal varlıklara olağanüstülükler atfederek hayatlarını anlamlandırmaya çalışarak yaşamışlardır. Buldukları coğrafyadan kaynaklı dünyada meydana gelen dinsel ve dahi kültürel yeniliklerden de uzak kalmışlardır. Bu durum Doğu Slav kavimlerinin 10. yüzyılın sonlarına değin pagan kalmalarına sebep olmuştur. Yine görülmektedir ki pagan Slavlar, 11 ve 12. yüzyıllara kadar cenazelerini yakmaya devam etmişlerdir. Orta çağ vakayinamelerinde belirtilen bu türden cenaze merasimlerinin gerçekliği Rusya’nın çeşitli bölgelerinde yapılan kazılarla teyit edilmiş durumdadır. Yine elde edilen kalıntılar, Doğu Slavların bir ahiret/öteki dünya inancına sahip olduklarını da ortaya koymuştur.

Bir diğer husus ise Doğu Slav kavimlerinin, sahip oldukları tanrısal varlıkları civar kültürlerden esinlenerek edinmiş olmalarıdır. Başta İskandinav olmak üzere İran ve Yunan mitolojisinin izlerini Slav dini yapısında görmek mümkündür. Yine yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır ki Doğu Slavlar, bazı tanrısal varlıkları Hint geleneğinden ödünç alarak millileştirmişlerdir. Her ne kadar Slavlar politeist bir dini yapı içerisindeyseler de esasında her şeyin başlangıç sebebi olarak gördükleri bir yüce tanrı Rod tasavvuruna sahiptirler. Lakin tüm diğer politeist toplumlarda tezahür ettiği üzere Slavlar da çeşitli

⁶⁸ Marija Gimbutas, “Veles-Volos” Encyclopedia of Religion, Second Edition (2005) XIV/9580.

⁶⁹ Левкиевская, *Мифы русского народа*, 26-27.

doğal varlıkları birer tanrı olarak telakki etmek suretiyle çoktanrıcı bir yapıyı benimsemişlerdir.

Doğu Slav toplumlarını bir araya getirmeyi hedefleyen Kinyaz Vladimer, ordu ve halk arasında giderek yer edinen Hıristiyanlığı önlemek maksadıyla bir reform hayata geçirmiştir. Bu çerçevede Slavların değer verdiği tanrılar başta olmak üzere Boyar ve askerlerin itibar ettiği değer Perun'u ilk sıraya getirmek suretiyle yeni bir tanrılar panteonu tesis etmiştir. Oluşturduğu panteonun içerisine yedi farklı tanrısal varlığı yerleştiren Vladimer, böylece Slav kabilelerinin birliğini tesis etmeyi ve Perun üzerinden de askerleri onurlandırmayı amaçlamıştır. Panteonda yer alan söz konusu tanrısal varlıkların önemli bir bölümünün çevre kültürlerden esinlenilerek oluşturulduğu yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Abayev V. I. Skifo-yevropeyskiye izoglossy na styke Vostoka i Zapada. Moskva: 1965.
- Anichkov Ye. V. YAzychestvo i drevnyaya Rus'. S. Peterburge: Tipografiya, 1914.
- Eliade Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, I Çeviren Ali Berktaş, 2012.
- Eliade, Mircea. *The Sacred and the Profane*. New York: London, 1957.
- Gimbutas. "Mokosh". *Encyclopedia of Religion*. (Second Edition). ed Lindsay Jones. 9/6113-6116. New York: Thomson, 2005.
- Gimbutas. "Slavic Religion". *Encyclopedia of Religion*. (Second Edition). ed Lindsay Jones. 12/8431-8434. New York: Thomson, 2005.
- Gimbutas. "Veles-Volos". *Encyclopedia of Religion*. (Second Edition). ed Lindsay Jones. 14/9579-9582. New York: Thomson, 2005.
- Gönül, Uzelli. "Vladimer Panteon'unda Yer Alan Pagan Tanrılar". *Art-Sanat*, 8/188 (2017), 181-197.
- Klyuyev N. "Svarog v panteone slavyanskikh Bogov", <https://slavradio.org/articles/drevnost/svarog/> (10.10. 2022).
- Kulikov A. A. Kosmicheskaya mifologiya drevnikh slavyan. SPb: Izdatel'stvo Leksikon, 2001.
- Lebedev G. "Nakanune Rus' KH vek". *Znaniye Sila*, 7 Izdatel'stva Znaniye (1988), 37-51.
- Levkiyevskaya Ye. Ye. Mify russkogo naroda. Moskva: Astrel' ACT, 2000.
- Leybovichem L. I. Svodnaya letopis', sostavlenaya po vsem izdannym spiskam letopisi, Sankt-Peterburg: Tipografiya O. I. Baksta, Vyp 1, 1876.
- Maksa Fasmera. Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka. Moskva: Progress, Izdaniye vtoroye, Tom I, 1964.
- Mansikka V. Y. Religiya vostochnykh slavyan. Moskva: Institut mirovoy literatury RAN, 2000.
- Marija Gimbutas. "Perun". *Encyclopedia of Religion*. (Second Edition). ed Lindsay Jones. 10/7060-7063. New York: Thomson, 2005.
- Marija Gimbutas. *The Slavs*. New York: Washington Praeger Publishers, 1971.
- Meletinskiy Ye. M. Mifologicheskiy Slovar'. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 1990.

Orlov A. S. Georgiyev B. A., *Istoriya Rossii*. Moskva: Izdatel'stva Prospekt, 2001.

Prozorov T. *Otkroveniya slavyanskikh bogov*. Sankt-Peterburg: Azbuka-Attikus, 2011.

Ramazan Şeşen. *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2010.

Rybakov B. A. *Yazychestvo drevnikh slavyan*. Moskva: Nauka, 1981.

Shakhmatov A. A, *Povest' vremennykh let*. Petrograd: izdaniye Arkheograficheskoy komissii, 1916.

Shanskiy N.M. *Etimologicheskiy slovar' russkogo yazyka*, (M: Moskovskiy universitet, 1965), T. I. Vyp. 2.

Shepping D. Ottovich. *Mify slavyanskogo yazychestva*. Moskva: Yekaterinburg U-Faktoriya AST, 2008.

Şinasi Gündüz. *Anadolu'da Paganizm*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.

